דער מוסר השכל פונעם געריכט אורטייל וועגן סאַטמאַר

כ״ו ניסן תשס״ו, אויף דער לויה פון דעם סאַטמאַרער רבי׳ן, כ״ק אדמו״ר ר׳ משה טייטעלבוים זצ״ל, דער בעל ״ברך משה״.

◆ פון **משה גראָסס**

פּאַרגאַנגענע וואָך האָט דער ניו-יאָרקער ״קאָרט אָוו אַפּילס״ ענדגילטיק געאורטיילט וועגן דעם סכסוך אינערהאַלב דער סאַטמאַרער קהילה.

פּאַוואָליע, איך געפין זיך דאָ אינעם ריכטיקן אָרט? וואָס פאַרדרייי איך דעם קאָפּ אונדזערע לייענער מיט סאַטמאַרער נייעס?

נאָר אַנומלט האָב איך באַמערקט אינעם הויפּט ״וועב-זייטל״ פון ״בחדרי חרדים״, אַ נייעס-באַריכט אין העברעאיש, וואָס איך האָב געקלערט אַז עס וועט דווקא יאָ פאַראינטערעסירן די אנשי שלומינו פון ״אַלגעמיינעם זשורנאַל״, געקניפּט און געבונדן פון סאַטמאַר און ליובאַוויטש, און אויך דירעקט צו דער אינערלעכער מחלוקת אין סאַטמאַר. דעריבער האָב איך געשפּירט, אַז איך מוז דאָס ״סאָם האַו״, ערגעץ-וואו אַריינפלעכטן, איידער איך גיי-צו צום פּונקט וועגן די סאַטמאַרער סכסוכים.

אָט איז די מעשה שהיה:

אַ באַריכט, וואָס איז דערשינען אין דער וואָכן-צייטונג ״דזשואיש וויק״, אַ ״פרייע״ אידישע צייטונג וועלכע דערשיינט אין ניו-יאָרק, האָט געפירט צו אַן אָנגריף פון דער סאַטמאַרער צייטונג ״דער בלאַט״, אויף אַ גרופּע פון צוואַנציק סאַטמאַרער חסידים.

דער שרייבער אין ״דזשואיש וויק״, דזשאָנאַטאַן (יונתן) מאַרק, האָט באַריכטעט וועגן דעם אינטערנאַציאָנאַלן צוזאַמענקונפט פון ליובאַוויטשער שלוחים, וואָס איז פאָרגעקומען אין ניו-יאָרק, און אַז צוויי מניינים פון סאַטמאַרער חסידים האָבן זיך באַטייליקט אינעם מעמד קידוש-שם-שמים. ״עס איז נישט פאַראַן אַ גרופּע, וואָס איז געווען קעגן ליובאַוויטש אַזוי ווי סאַטמאַר״, שרייבט מאַרק. ״איצט האָט הרב שמעון פרוינדליך (דער חב״ד שליח אין ביידזשינג) הנאה געהאַט פון דער באַטייליקונג פון צוואַנציק סאַטמאַרער חסידים, וועלכע העלפן אים אַרויס אין זיינע אַקטיוויטעטן אין כינע״.

די סאַטמאַרער חסידים האָבן זיך באַטייליקט אין דער קאָנפערענץ פון די שלוחים פון חב״ד, כדי אָפּצוגעבן און אויסדריקן זייער הכרת-הטוב פאַרן שליח פון חב״ד, הרב שמעון פרוינדליך, וועלכער איז זיך מטריח צוצושטעלן פאַר זיי אַלע אידישע געברויכן, אַ שוהל, אַ מקוה, און כשרע עסנוואַרג, ווען זיי געפינען זיך אין כינע פאַר ביזנעס-צוועקן.

אָבער די רעדאַקציע פון ״דער בלאַט״, וואָס ווערט אַרויסגעגעבן יעדע וואָך דורך די חסידים פונעם עלטערן סאַטמאַרער רבי׳ן, כ״ק אדמו״ר ר׳ אהרן טייטעלבוים שליט״א, האָט געטענהט אַז בכלל טענהן די חסידים פונעם אינגערן ברודער פון סאַטמאַר, כ״ק אדמו״ר ר׳ זלמן לייב טייטלבוים שליט״א, אַז ר׳ אהרן איז נישט גענוג ״קנאי״, און ״דער איד״ ווייזט אַרויס גרעסערע קנאות-קענטעניש, אַלס נאָכפאָלגער פון דער שיטה פונעם ״ויואל משה״ זצ״ל פון סאַטמאַר, אָבער פּלוצים דאָ האָבן דווקא אָנהענגער פון ר׳ זלמן לייב באַזוכט אַ ״כינוס השלוחים״ פון ליובאַוויטש...

אגב, דאָס איז נישט דאָס ערשטע מאָל וואָס עס ווערט באַריכטעט וועגן דער הילף, וואָס די סאַטמאַרער חסידים גיבן פאַר חב״ד. מיט איבער אַ יאָר צוריק, האָט דער ״דזשואיש פּרעס״ באַריכטעט וועגן דער מקוה אין בעידזשינג, די הויפּטשטאָט פון כינע, וואָס די סאַטמאַרער חסידים האָבן בייגעשטייערט פאַר חב״ד.

די צייטונג האָט באַריכטעט וועגן אַכט הונדערט אידן אין בעידשינג. ״צוויי הונדערט אידן באַטייליקן זיך אין די שבתדיקע תפילות, אַריינגערעכנט סאַטמאַרער חסידים, וועלכע געפינען זיך דאָרט פאַר ביזנעס-צוועקן. ר׳ יחזקאל בראַך און ר׳ אברהם ברוך גאָדינגער, ביידע סאַטמאַרער חסידים (פונעם אינגערן סאַטמאַרער רבי׳ן, ר׳ זלמן לייב טייטלבוים), האָבן געגעבן 150 טויזנט דאָלאַר פאַר חב״ד כדי צו בויען אַ מקוה, וואָס האָט צוגעבראַכט נאָך אידן צו באַנוצן זיך מיט דער מקוה. דאָס איז אַ ריכטיקער אויסדרוק פון אהבת ישראל״.

אַון איצט, צוריק צום פּראַקטאָגיקן אורטייל פונעם ״קאָרט אָוו אַפּילס״ וועגן דעם סאַטמאַרער סכסוך:

איך וועל זיך נישט אַזוי ווייט אָפּשטעלן אויף דער נייעס גופא, ווי אַרויסנעמען דעם איינדייטיקן און גאָר שאַרפן מעסעדזש, וואָס דאַרף דערפון אַרויסגענומען ווערן פאַר דער גאַנצער חסידישער וועלט. אָבער לאָמיר צום ערשט אַראָפּברענגען דעם נייעסל טרוקן, ״באשר הוא שם״.

ווען דער אַלטער סאַטמאַרער רבי, כ״ק אדמו״ר ר׳ יואל טייטלבוים זצ״ל, איז נתבקש געוואָרן לישיבה של מעלה כ״ו אב תשל״ט (1979), האָט די קהילה אויפגענומען אַלס ממלא-מקום זיין פּלימעניק, כ״ק אדמו״ר ר׳ משה טייטעלבוים זצ״ל, דער בעל ״ברך משה״. ווען ער האָט געשטעלט זיין עלטסטן זון, הרב ר׳ אהרן שליט״א, אַלס רב אינעם שטעטל קרית יואל אין מאָנראָו, וואָס געפינט זיך אין אָפּסטעיט ניו-יאָרק, וואָס עס האָט געגרינדעט זיין פעטער, כ״ק אדמו״ר ר׳ יואל זצ״ל, האָט דאָס פאַר אַ סך חסידים נישט געשמעקט. ר׳ אהרן איז באַקאַנט אַלס אַ שאַרפער כאַראַקטער, אין צוגאָב צו דעם וואָס ער איז אַן איידעם ביים וויזשניצער רבי׳ן שליט״א אין בני-ברק, און די וויזשניצער אימפּעריע איז נישט אינגאַנצן איינשטימיק מיט דער סאַטמאַרער אידעאָלאָגיע. בקיצור, די שטרייטן אין סאַטמאַר האָבן זיך שוין דאַן אָנגעפאַנגען.

ווען דער ״ברך משה״ האָט, אָנפאַנג תש״ס, אויפגענומען זיין אינגערן זון ר׳ זלמן לייב שליט״א אַלס רב און מיטהעלפער אין דער סאַטמאַרער קהילה אין דער וויליאַמסבורג-געגנט פון ברוקלין, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז דער ריס איז גאָר טיפער ווי געראַכטן. עס האָט זיך קלאָר אַרויסגעוויזן די רעאַליטעט, אַז סאַטמאַר איז פּאַקטיש צעטיילט אין צוויי טיילן, ווען איטליכער פון די צוויי ברידער פאַרמאָגט אַ גרויסן עולם אָנהענגער. ר׳ אהרן אין קרית יואל, און ר׳ זלמן לייב אין ברוקלין.

ר׳ אהרנ׳ס חסידים האָבן גערופן אין געריכט די חסידים פון ר׳ זלמן לייב, מיט תביעות פאַר ״אַוועקכאַפּן״ די מאַכט אין וויליאַמסבורג. די בניינים, די קהילהשע ווירטשאַפט, און די מוסדות התורה.

דאָס געריכט האָט זיך פאַרצויגן גאַנצע אַכט יאָר, מיט אורטיילן און אַפּעלאַטן לכאן ולכאן. אינצווישן איז אויך נפטר געוואָרן דער ״ברך משה״, און די שטרייטן זיינען אַרויס אין דער עפנטלעכקייט. די הויפּט-טענה פון ר׳ זלמן לייבס חסידים איז, אַז לויט דער אַמעריקאַנער קאָנסטיטוציע, טאָר דאָס געריכט נישט נעמען אַ שטעלונג אין אַ סכסוך, וואָס האָט צו טאָן ספּעציפיש מיט רעליגיעזע אָנגעלעגנהייטן, און אויב זיין פאָטער, דער ״ברך משה״, האָט דערקלערט ר׳ זלמן לייב׳ן אַלס פירער פון דער קהילה אין ברוקלין, קען דאָס געריכט עס נישט ענדערן. די טענה פון ר׳ אהרנס חסידים, ווידער אָן דערפאָלג, איז געווען, אַז דאָס האָט גאָרנישט צו טאָן מיט רעליגיע. די אויטאָריטעט פון אַ רבי׳ן אין אַ קהילה איז בלויז אויפן פירער צו באַשליסן, און עס ליגט אינגאַנצן נישט אויף גייסטיקע ענינים, און וועמען אויפצונעמען פאַר ראש הקהל, אָדער מיטהעלפער.

פאַרגאַנגענע וואָך האָט דאָס אַפּעלאַט-געריכט (קאָרט אָוו אַפּילס) אין אַלבאַני, געאורטיילט לטובת דעם צד פון ר׳ זלמן לייב, אַז אַלץ פאַרבלייבט ווי ביז איצט: ר׳ זלמן לייב וועט ווייטער האָבן אַלע בניינים און די קהלשע ווירטשאַפט אין ברוקלין, בעת ר׳ אהרן קען אַלץ האָבן אין קרית יואל, און ווי פאַרשטענדלעך, אויב ער וויל, קען ער זיך אויפבויען פרישע בניינים אין ברוקלין.

עד כאן, די פּשוטע פאַקטן.

עס לאָזט זיך פיל אַנאַליזירן די גאַנצע עשיכטע, וועלכע וועט האָבן ווייטגייענדע אַפעקטן. אָן אַריינצוגיין אינערלעך אין סאַטמאַר, איז דער פאַקט, אַז אַ ריזיקע קהילה פון ריין-חסידישע אידן שומרי תורה ומצוות, האָבן זיך אין דער גרעסטער עפנטלעכקייט געשלאָגן אין גויאישן געריכט. איך גלויב, אַז ס׳איז געווען עפּעס אַ סמך אויף וואָס זיי האָבן געשפּירט אַז זיי מעגן אַריינגיין אין געריכט, אָבער איך גלויב נישט, אַז דער דאָזיקער סמך האָט באַוויזן אָפּצוקילן אויף אַ כי-הוא-זה דעם ״מייקר שם אלילים״ – דאָס טייער מאַכן דעם נאָמען פון פרעמדע אָפּגעטער און יוסטיץ-סיסטעמען. אַדוואָקאַטן, געזעצגעבער, און סתם ״עמך״-אידן פון איבער גאַנץ אַמעריקע, האָבן נאָכגעפאָלגט מיט אינטערעס דעם

פאָרזעצונג אויף דער לעצטער זייט

נאָטיצן פון אַ טאָגבוך פון אַ שליח

פון **ברוך שלום יעקבסאָן**
אָפּער איסט סייד, מאַנהעטן

כסלו, ה׳תשס״ח

המשך פון לעצטע וואָך: אַלס אַ שליח צו פאַרשפּרייטן תורה און מצוות צווישן יונג און אלט אין האָנטער קאַלעדזש איז זייער נויטיק צו האָבן שטענדיקע שיעורים אין תורה אין צוגאָב צו די שיעורים וואָס מען גיט אַליין. אַחוץ דעם וואָס עס איז א מצוה צו לערנען וואָס מער תורה, ״והגית בו יומם ולילה״, ״ותלמוד תורה כנגד כולם,״ אבער דאָ רעדט מען אַז צו קענען טאַקע מצליח זיין אויף שליחות דאַרף מען זיך פאַרזיכערן צו זיין גוט אָנגעזעטיקט מיט פרישע ידיעות, בקיאות און אפילו אביסל פּלפּולים און חריפות אין אַלע חלקי התורה צו קענען געהעריק דערנאָך דערלאַנגען געשמאַקע באַטעמטע שיעורים און לעקציעס וואָס וועלן ציען די אויפמערקזאַמקייט פון די סטודענטן אין האָנטער אָדער מאַרימאַונט קאַלעדזש, דאָקטוירים אין מט. סיני שפּיטאָל אָדער אַן אַדוואָקאַט אָדער באַנקיר אויף מעדיסאָן עוועניו.

מוצאי שבת קודש פ׳ חיי שרה, כ״ב חשון, ס״ח: היינט אינדערפרי האָב איך זיך באַלעבט ביי א שיעור מיט הרב ישראל פרידמאַן. מיר האָבן געלערנט אַ מאמר וואָס שטעלט זיך אויפן פסוק ואברהם זקן בא בימים. מיר לערנען לאַנגזאַם, מען צעקייט יעדער וואָרט, יעדער מאמר רז״ל, מ׳פליט אַוועק אין אַנאַנדער וועלט... דער עולם זיצט מיט אָפענע מיילער און טראַכט זיך טיף אריין אין דעם מאמר חסידות וואָס ר׳ ישראל לערנט פאָר. מיר שטאַמען אַלע פון פאַרשידענע שיכטען, יונגעלייט, עלטערע לייט, פריש חתונה געהאַט, טאַטעס פון יונגע קינדער, אַן אַלטער בחור, זאָל ער במהרה געפינען א שיינעם שידוך, און זיידעס פון שבטים מיט אייניקלאַך קיין עין הרע. אין דיעותיהן שוות, אָבער איין זאַך האָבן מיר אַלע גלייך, הנאה און תענוג, פשוט אַ געשמאַק ווי הרב פרידמאַן, זאל זיין געזונט, מיט זיין הקדמה פון מילתא דבדיחותא און חסידישע מעשהלאך, כאַפּט אונזער אויפמערקזאַמקייט און העלפט אונז אריינגריבלען אין אַן איידעלע סברה און געדאַנק.

הרב פרידמאַן צענעמט אַן איידעלע סוגיא אין חסידות אויף טעלערלאַך, ווען מען הערט זיך צו צו הרב פרידמאַן נעמט מען טאַפּן רוחניות כביכול. זיינע משלים און אילוסטראַציעס ברענגען אַראָפּ גאָר גאָר טיף-שכלדיקע דערהערן אין א ממשותדיקן פאָרשטעל, מען פילט אַז די קאָפּ מיט איר גראָבן פוילן שכל ווערט אויסגעאַרבעט און דורכגעהאָרעוועט, ס׳ניטאָ באמת קיין ריכטיקע ווערטער, לאָמיר נאָר זאָגן ס׳מער געשמאַק ווי טשאָלענט, קוגל, קיכל און אַפילו אַ שבתדיק שלאָף, דאָס זאָג איך אָן אַ גוזמאַ! נאָך דעם וואָס מען ענדיקט דעם שיעור, ווילט זיך זעצן דאַוונען מיט א ביסל פירוש המילות און התבוננות, פּונקט ווי חסידות רעקאָמענדירט. עס וואַרעמט זיך אָן די האַרץ און אפילו דער קאַלט-פאַרפרוירענער שכל צעגייט זיך און אַ פאַרע פון התלהבות נעמט דיר ארום אזוי ווי די ענני הכבוד, עס ווילט זיך גיין אַ טענצל וואָס דער רבונו של עולם האָט אונדז באַגליקט און געשענקט א תורה וואָס מאַכט ליכטיק די קאָפּ און הארץ און איידלט אויס די געפילן און לוסטן וואָס קענען פאַרשלעפּן דעם מענטש און זיין ווילן צו נאַרישקייטן און פּוסטקייט.

ביקור חולים:

בנימין זינגל בן חי׳ שרה רופט פון שפּיטאָל, אפשר קענסטו מיר קומען מבקר חולה זיין, מיין מצב איז זייער ערנסט. איך גיי אין שפּיטאָל צו באַזוכן בעני, מיר זיינען נאָענטע ידידים, ער פילט זיך זייער באַקוועם מיט מיר, ער פילט אַז ער קען מיר אַלץ דערציילן. דאָס איז א חכמה וואָס איך האָב זיך אויסגעלערנט פון מיין פאָטער. איך פלעג אָפט באַגלייטן מיין פאָטער ווען ער פלעגט אַרומפאָרן אויף דינערס, קאָנווענשאָנס, אינטערוויוס און ווען ער פלעגט אַרומזוכן און פאָרשן אַ ספּעציעלן סקופּ. מיין טאַטע האָט פאַרמאָגט אַ ספּעציעלן חוש צו מאַכן פילן די מענטשן מיט וועמען ער האָט זיך געטראָפן זייער באַקוועם און רואיק, ער האָט זיי ניט מבטל געווען, ער האָט זיי ניט געמשפּט, ער פלעגט זיך נאָענט צוהערן צו יעדער וואָרט וואָס די מענטשן פלעגן זאָגן, ווי ס׳וואָלט אים מער גארניט אינטערעסירט, אָבער ער האט זיך ניט אָנגעכאַפּט אויף זייערע ווערטער, ער פלעגט זיך פאַרחלומן ווען זיי האבן גערעדט. אַזוי ארום אַז זיי האבן געלייגט פול צוטרוי אין אים, אַמאָל פלעגן זיי אים אפילו זאָגן אַז דאָס און דאָס איז ניט אויף צו דרוקן, אויב זיי האבן זיך אַזוי אויסגעדריקט האָט מען שוין געוואוסט אַז זיי קענען אַלץ דערציילן. מיין טאַטע האָט מיר אויסגעלערנט ווי צו שאַפן אַן אַטמאָספערע וואו דער מענטש פילט זיך באַקוועם, אָן מורא און אָן די באַדערפעניש צו באַהאַלטען זיך הינטער א מאַסקע. מיין טאַטע איז געווען באַקוועם מיט זיך, ניט אנגעשטרענגט און אנגעצויגען און אַזוי האט זיך יעדערער געפילט ווען ער האט גערעדט מיט מיין פאָטער. ניט אלעמאל האט מיין טאַטע געשלאָפן רואיק, ער פלעגט דאגה׳ן וועגן ארץ ישראל, וועגן די פרנסה פון זיינע קינדער, וועגן זיין צייטונג און די באַדערפענישען פון זיינע לייענער. אָבער אין ביוראָ און ווען ער האט געאַרבעט אָדער אַרומגעפאָרן האָט ער ניט געדאַגהט. ער איז געווען פול מיט מוט, בטחון, האָפענונג און אָפּטימיזם.

פאַרוואָס איך שרייב נאָטיצן פון אַ טאָגבוך: מענטשן פרעגן פאַרוואָס איך שרייב אַ טאָגבוך? האָב איך צוויי ענטפערס. ערשטנס, מיין טאַטע האָט מיר אויסגעלערנט אַז יעדער איינצלהייט וואָס א מענטש זאָגט דיר, ספּעציעל אויב דאָס איז נויטיק, זכרונות פון אַמאָל, פון אַ טאַטע, אָדער אַ זיידע, אָדער אַ רבי פון אַנאַנדער גלגול, אַ חידוש, סודות פון חדר, צי פון טיפעניש פון האַרץ, מוז מען אָנשרייבען. איך האָב דאָס צום ערשטען מאָל באַמערקט ווען איך האב געזען ווי מיין טאַטע רעדט מיט דעם סעקרעטאַר פונעם ליובאַוויטשער רבי׳ן טעלעפאָניש. יעדער וואָרט וואָס הרב חיים מרדכי אייזיק חדקוב האָט געזאָגט האָט מיין טאַטע אריינגעשריבן אין זיין נאָטיץ ביכעלע. וואו מיין טאַטע איז נאָר געפאָרן פלעגט ער מיט זיך נעמען זיין נאָטיץ ביכל... און במשך די מערערע יאָרן האָב איך קלאָר געזען ווי צונויף אָט די נאָטיץ ביכלעך זיינען. אפילו היינט זיינען מיינע טאַטע׳ס רשימות קלאָר ווי דער ערשטער טאג ווען ער האט זיי אנגעשריבען, יעדער מעשה יעדער, הוראה אלץ איז ביי אים אין א סדר מסודר. האב איך נאכגעמאכט מיין טאַטע, און ווען וועלכע עס איז דורכלעבעניש איז אדורך האבן איך אנגעשריבען לכל הפחות אפּאָר שורות צו רעקאָרדירען א צייכען פאַרן צוקונפט.

די צווייטע סיבה פאַרוואָס איך שרייב און דרוק מיינע נאָטיצן: אין פאַרשידענע הוראות-אנווייזונגען וואָס זיינען געדרוקט פון ליובאַוויטשער רבי׳ן צו מערערע שלוחים בעט דער רבי אז זיי זאָלן אריינשיקען א דין וחשבון, א פרטי כל אדער א רעפּאַרטאַדזש פון זייערע פּעולות, שיעורים, און אקטיוויטעטן. מער ווי איינמאָל האָב איך געהאַט דעם זכות צו אָנשרייבן אזא דו״ח צום רבי׳ן, און מער ווי איין מאל האט מיר דער רבי פערזענליך געענטפערט. ווען מען שרייבט אַן וואָס מ׳האט אויפגעטאָן, וואָס מ׳האָפט צו טאָן און וואָס מען האט ניט פולקאָם אָפּגעטאָן, פילט מען זיך ערליך און אמתדיק, מען קען זיין אַביסל אָביעקטיוו, ספּעציעל ווען לאחרי א געוויסע צייט לייענט מען איבער די אייגענע רעפּאַרטאַזשען, באַקומט מען א בילד וואו מען שטייט און וואו מען איז געשטאַנען א יאָר פריער.

היינט אויך, ווען איך שרייב די שורות, האָף איך אַז א צווייטע שליח וואָס לעבט דורך אן ענליכן עפּיזאָד, קען זיך לערנען אדער פון מיין הצלחה אדער פון מיינע חסרונות. צווי סאָלדאַטן וואָס געפינען זיך ווייט אויפ׳ן שלאַכט פעלד, מוזן נאָכקוקען איינעם דעם אנדערן אויב זיי ווילן ביידע קענען קומען צום גענעראַל און שטאָלצערהייט פּראָקלאָמירן: ראה גדולים שגידלנו.

דזשאָו באָסקי — אַ פונק פון אמת אין דער פּאַלשער ליטע

פאָרזעצונג פון זייט ניין

ענינים און זאָגט תמיד דעם אמת, מיט אַ פולן און ניט מיט קיין האַלבן מויל.

דאָס וואָס די אַמעריקאַנער וואָגן צו קריטיקירן ווען=ניט=ווען די מאַכט דאָ איבער אידישע פראַגן, דאָס האָט געפירט צו אַ בולטן אַנטי=אַמעריקאַניזם אין טייל קרייזן. מען קען הערן וואָסאַמאָל מער: ״אַמעריקע ווערט קאָנטראָלירט פון די רייכע אידן! מיר ווילן ניט האָבן צו טאָן מיט אַמעריקע.״

די אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַטן דאָ צייכענען זיך אָבער אויס מיט ערלעכקייט און אָפנקייט. און פון זיי צייכנט זיך אויס איינער, אַ יונגער, איידעלער געלערנטער, וועלכער איז די לעצטעאיז קומען מיר צום אחרון אחרון חביב, דערציילן אַביסל פון די ״מעשי באָסקי״ דאָ אין ווילנע.

אַיך האָב אַ סך מאָל דערציילט דיפּלאָמאַטן דאָ, אַז עס לעבן נאָך אין ווילנע (און איבער מזרח אייראָפּע בכלל), אַ סך עלטערע און זייער אָרעמע אידן, וועמענס פּענסיע עס קלעקט ניט ביזן סוף חודש אַפילו אויף די מינימאַלע הצטרכותן; וועגן זיי הערט מען ווייניק, דער ענין ווערט ווי ״דערטרונקען״ אינעם ים פון די ״גרויסע אידישע וויכוחים״. דיאָ אידישע זקנים גייען וואָסאַמאָל מער אַוועק פון דער וועלט אין גרויס דחקות, אַ חרפּה צו זאָגן. אַז איך האָב דערציילט דזשאָו וועגן דער לאַגע פון איין נאָענטן חבר, ר׳ בערל גלאַזער, וואָס איז דריי=און=אַכציק יאָר, אים צו לאַנגע געזונטע יאָר, האָט דזשאָו געענטפערט: ״לאָמיר איצטער צוגיין צו אים אין דער היים. איך וויל זיך מיט אים באַקענען. עס איז שוידערלעך אַז מיט דעם אַלעמען פאַרגעסט מען אין דער אָרעמקייט פון לעבן געבליבענע אידן אין לאַנד״. דזשאָו האָט לאַנג און שיין פאַרבראַכט מיט בערלען, אים געהאָלפן, און פּלאַנירט ווי אַזוי צו אָרגאַניזירן אַן אונטערנעמונג אויף צו שאַפן גיכע און ממשותדיקע הילף פאַר די אָרעמסטע. (אגב: אונדזערע איגרתלעך וועגן ר׳ בערל גלאַזער זיינען דערשינען אין ״זשורנאַל״ דעם 22טן אַפּריל און דעם 6טן מאַי 2005).

ער האָט זיך שוין געטראָפן דאָ מיט פּרוי ז. באַזבי פון לאָס אַנדזשעלעס, וועלכע פירט אָן מיט אַ פּראָיעקט וואָס העלפט אידישע זקנים מיט סומעס צוגאָבלעכע חודשלעכע הכנסה איבער גאַנץ מזרח אייראָפּע.

וועגן דער פאַרשוועכונג פון שטח פון אַלטן אידישן בית=עולם, קען מען זאָגן אַז דזשאָו באָסקי האָט איינער אַליין אויפגעטאָן מער ווי אַ סך ״שרייער און אויסרופער״. ער האָט געדריקט אויף דער ליטווישער רעגירונג דעם פאַרגאַנגענעם פרילינג, אַז מ׳זאָל צונויפרופן אַן אינטערנאַציאָנאַלע קאָמיסיע וועגן דעם ענין. און פון זינט די קאָמיסיע האָט באַלד געגעבן איר פּסק אַז מען דאַרף אויפהערן דאָרט בויען, פּאַרט ער דאָרטן צו אַ ל ע ט אָ ג אַ קוק טאָן מיט די אייגענע אויגן צי די רעגירונג זאָגט דעם אמת אַלע ווילע ווען מ׳אַנאָנסירט ״אַז מ׳הערט אויף בויען״. ער מאַכט זיך זיינע נאָטיצן וועגן דער פּאַקטישער לאַגע דאָרטן. ער האָט אַפילו אויפגעשטעלט פּלענער צו דערוויזן סיי פאַר די שטאָט=באַאַמטע און סיי פאַר די ביזנעסלייט=״בילדערס״, אַז מען קען געבן דערלויבעניש צו בויען אַ סך אַ העכערן בנין אויף אַ שטח וואָס איז ניט אויפן בית=עולם, און נ י ט בויען אויפן בית=עולם. צו זיינע פאָרשלאָגן האָט מען זיך ניט צוגעהערט...

איך וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסן, אין איינער אַ דיסקוסיע, האָט אַ רעגירונגס=מלומד געגעבן צו פאַרשטיין: ״מיר האָבן געפונען צוויי סקעלעטן, און ס׳איז קלאָר פון דער ריכטונג ווי זיי ליגן, אַז דאָס זיינען ניט קיין אידן! איז ניטאָ דאָ אויף דעם פּינקטלעכן אָרט קיין אַמאָליקער אידישער בית=עולם!״ האָט באָסקי גלייך געענטפערט: ״וואָס איז דער אונטערשייד? אויב ס׳איז געווען אַ בית=עולם, טאָר מען דאָרטן ניט בויען, ניט שייך וואָס פאַראַ רעליגיע זיינען געווען די מענטשן! דאָס זיינען מ ע נ ט ש ן!״ יענע האָבן שטילערהייט צוגעקוקט מיט אַנטוישונג, אַז זייער ״דערפינדונג״ איז אים ניט געווען איבעריקס ״אינטערעסאַנט״.

וואָס זאָל ניט ווערן מיט די צוויי בנינים וואָס מ׳האָט שוין אויסגעבויט, אויב ס׳וועט געלינגען צו ראַטעווען דעם גרויסן געבליבענעם שטח וואו ס׳איז געשטאַנען דער גרויסער ווילנער אידישער בית=עלמין אויף פּיראַמאָנט, וועט דאָס זיין אין אַ גרויסער מאָס אַדאַנק דעם אַלעמען וואָס ס׳האָט דאָ אויפגעטאָן דזשאָסעף באָסקי.

דער סאַמע אָנגעווייטיקסטער ענין איז דער חורבן (האָלאָקאָסט). אַפילו אַ סך דיפּלאָמאַטן, אויך היגע גוטע ערלעכע ליטווינער וואָס לייקענען ניט דעם אמת, האָבן אַ טבע אויסצומיידן דיסקוסיעס דערוועגן. עס איז דאָך ״לייכטער״ צו ריידן וועגן בלומען, וועלדער, און שיינע פּלענער אויף דער צוקונפט איידער וועגן דעם אויסמאָרד פון הונדערטער טויזנטער ציווילע אומשולדיקע מענטשן אין אייגענעם לאַנד בעת דער מלחמה.

ווען מ׳האָט געגומען ממש משוגענערווייז, באַשולדיקן דעם העלד יצחק אַראַד, (היינט אַ ישראלדיקער בירגער), אין ״פאַרברעכנס״ בעת ער האָט געקעמפט קעגן די נאַציס ווי אַ פּאַרטיזאַן אין די וועלדער, האָט דזשאָו אַ זאָג געטאָן: ״אַ שאָד נאָר וואָס ער איז ניט קיין אַמעריקאַנער בירגער! מיר וואָלטן שוין געוואוסט ווי אַזוי וועגן דעם צו פּראָטעסטירן!״ (איך האָף אַז צו די ישראלדיקע דיפּלאָמאַטן וועט דאָס דערגיין, וד״ל).

וועגן חורבן דערקלערט דזשאָו באָסקי אַז ניין, מען ד אַ ר ף ריידן און לערנען און דערציילן דעם גאַנצן אמת. בלויז אויף אַזאַ מין אופן קען מען רואיק אָנגיין מיטן היינטיקן לעבן און דערציען דורות וואָס וועלן קיינמאָל מער ניט דערלאָזן צו אַזעלכע מאַסן=פאַרברעכנס. דאָ ניט לאַנג, האָט אַ גרופּע יחידים גענומען אָרגאַניזירן אַ ״סימפּאָזיום״, וואָס האָט געדאַרפט פאָרקומען אין אַמעריקע, וואו מ׳האָט פּלאַנירט צו ״פאַרקויפן די שיטה״ וועגן דער ״סימעטריע פון די צוויי גענאָצידן״. דאָרטן איז אויפן אויספּלאַנירטן סדר=היום אַפילו געווען אַ לעקציע וואָס איז אויסן צו ״באַווייזן״ אַז אַ סך פון די אומגעבראַכטע אידן זיינען געווען ״קאָמוניסטן״. דזשאָו האָט תיכף אָנגעשריבן אָט וועלכע ווערטער (דאָ איבערגעזעצט פון ענגליש):

״פאַרקערט, ס׳איז זייער וויכטיק צו פאַרטיידיקן דעם אָנדענק פון די העכער צוויי הונדערט טויזנט אומשולדיקע ציווילע מענטשן וואָס זיינען אומגעקומען אין ליטע. עס איז פּשוט פאַלש צו טענהן, און איך האָב מורא אַז דער פּלאַנירטער סימפּאָזיום וויל טאַקע טענהן, אַז מאַסן=מאָרד קען פאַרטיידיקט ווערן. עס איז אַבסאָלוט ניט צום דערלאָזן, אַז מ׳זאָל פּרובירן פרידיקן אַז מען קען אַפילו ׳פּרובירן׳ באַרעכטיקן דעם גענאָציד פון אַוועלכן ניט איז פאָלק. אַזאַ סימפּאָזיום וועט אויך שטאַרק שאַטן דעם נאָמען פון ליטע אין מערב, ווייל ס׳וועט שמעקן מיט אַ גלויבן, אַז דאָס אומגעקומענע פאָלק האָט זיך ווי ניט איז ׳פאַרדינט׳ זיין גורל. ווער ס׳איז אַ פריינט פון דער מענטשהייט קען ניט אָנטיילנעמען אין אַזאַ מין סימפּאָזיום.״

אַז די חשובע אָרגאַניזירער (בתוכם אויך אַביסל נאַאיווע אַמעריקאַנער אידן) האָבן געלייענט דזשאָו באָסקיס ווערטער, האָבן זיי תיכף בטל געמאַכט דעם פּלאַן.

לעצטנס האָט עמעצער דאָ אַ פרעג געטאָן, צי איז ניט די אַמעריקאַנער אַמבאַסאַדע אין ווילנע אפשר אַזוי טיף פאַראינטערעסירט דווקא אין אידישע ענינים צוליבן דרוק פון די אידן אין אַמעריקע? דזשאָו האָט זיך ניט איבערגענומען, און מיט זיין געוויינלעכן רואיקן טאָן פון אַ מענטש וואָס דערקלערט בקול דממה דקה אַ פּשוטן אמת אַ צווייטן, אַ זאָג געטאָן:

״ביי אונדז רופט זיך דאָס דעמאָקראַטיע. אַמעריקע איז זייער שטאָלץ וואָס מיר זיינען אַ לאַנד וואו עס גייען אַריין אַ סך פעלקער און וואו זייער שטימע ווערט אויפגענומען מיט ערנסטקייט דורך דער רעגירונג. די אינטערעסן פון יעדן פון זיי זיינען במילא אויך די אינטערעסן פון אַמעריקע.״

מאָדנע בעלי תשובה

פאָרזעצונג פון זייט פיר

ס׳גייט ניט דורך צופיל צייט, און דער טאָסט=מייסטער פון אָוונט לאָזט וויסן די פאַרזאַמלטע אַז מ׳וועט אין אַ פּאָר מינוט אַרום בענטשן און פּראַווען שבע ברכות. די יונגע כאַפּן גלייך די היטלעך מיט די רעקלעך, טוען זיך אָן, פאַרשפּילען זיך, און נעמען זיך צום בענטשן מיטן זעלבן חיות ווי זיי האָבן געטאַנצט. מיינע עלטערע, נייע פריינט שטעלן זיך גיין אַהיים, מאָרגן איז ווייטער אַ טאָג. בענטשן האָבן זיי שוין געענדיקט מיט פיל יאָר צוריק.

וואוהין זיינען זיי געגאַנגען? אין וועלכער ריכטונג קלעטערן די יונגוואַרג?

ווער זיינען זיי?

יעדער דור מיט זיינע אייגענע נסיונות. די אַלטע האָבן אַלע געזען הייליקע צדיקים, גרויסע רבנים, איבערגעגעבענע מלמדים וואָס האָבן זיי אויפגעהאָדעוועט בקדושה ובטהרה, און מיט דעם זיינען זיי דורכגעגאַנגען די שוידערלעכע שבעה מדורי גהינום, זיך באַגעגנט און באַקענט מיט שדים ומזיקים פון יעדן סאָרט, ס׳מיר שווער וויסן ווי חנני׳ מישאל און עזרי׳ וואָלטן אַרויסגעקראָכן; אַזש ס׳קיין וואונדער ניט אַז זיי זאָלן אַלץ וועלן פאַרגעסן. און ניט קוקנדיק אויף דעם אַלעם געדענקען זיי.

די יונגע זיינען געבאָרן געוואָרן אין ערות הארץ, און זיך געהאָדעוועט אויף שמוץ, פינצטערניש און נידעריקייט. די איינציקע ״גייסטיקייט״ וואָס זיי האָבן יע געזען איז געווען פון פרעמדע גערטענער, טאָמער איז עס געווען אַ איד, האָט ער, אָדער זי, געפּריידיקט אַלץ וואָס איז קעגן דעם לייב און רוח פון אידישקייט. ס׳וואָלט געווען גאַנץ פאַרשטענדלעך אַז די יונגאַטשעס זאָלן זיך טאָטאַליש איבערגעבן צו די פינצטערע עלעמענטן.

אָבער אַדאַנק זייער גייסט, און אַדאַנק דער רעוואָלוציע וואָס עס האָט אָנגעהויבן דער ליובאַוויטשער רבי, און וואָס ווערט ווייטער אָנגעפירט דורך זיינע שלוחים, וואָס זיינען איבערגעגעבן צו אים און זיין דרך, זיינען היינט פאַראַן טויזנטער, און אפשר אַפילו מערער, וואָס, מעגלעך אַז ס׳פעלט זיי נאָך אַ סך אין ידיעה, דערוויל שטייען זיי אויף די קני, זיי ווייסן ניט פּונקט ווי ס׳זאָל זיך פירן אַ פרומער איד אין אַלע הינזיכטן, אָבער וואָס קלעטערן און פאַרמעסטן זיך מיט די שווערסטע שטרויכלונגען נאָר אויף צו דינען, און זיך פאַראייניציקן, מיטן באַשעפער אַליין. איך בין זיכער אַז די מלמדים און רביים פון דער אַמאָליקער היים קוקן זיך צו רואיקערהייט, מיט גרויס נחת, זעענדיק ווי די יונגע אַמעריקאַנער שאָקאָלאַדניקעס גייען אויפן וועג, און פירן זיך אויף, ווי זיי האָבן פּרובירט איינקנעלן ביי זייערע מחונכים.

לאָמיר זיך אַלע לערנען ביי זיי, און אָפּלאָזן אונדזער פינצטערע פאַרגאַנגענהייט, איין עפּיזאָד אויפאַמאָל, און אַזוי וועלן מיר אַלע זען די גרויסקייט און הייליקייט פון אונדז אַלע, אינאיינעם.